

FODOR JÁNOS¹ – KISZL PÉTER²**Projektalapú információtechnológiai kompetenciafejlesztés: digitalizálás, hálózati tájékoztatási rendszerek létrehozása a könyvtár- és információtudományi képzésben**

Napjaink könyvtár- és információtudományi képzésének szerves része a hálózaton elérhető adatbázisok, a számítógépes tájékoztatási rendszerek használata. Létrehozásuk, a komplex webfelületek programozása elsősorban informatikai feladat. A szolgáltatástervezés szakmai és tartalmi előkészítése, a tartalomszolgáltató eszközök testre szabása és hatékony használata viszont könyvtáros kompetencia marad, s a képzés interdiszciplináris részterülete. A tanulmány az Eötvös Loránd Tudományegyetem informatikus könyvtáros diszciplináris (alap- és mesterképzés) oktatási rendszerébe integrált – a digitális írástudást és az információs műveltséget is fejlesztő – elektronikus tájékoztatási rendszereket szervező projektek elemzését adja, majd röviden kitér az elektronikus könyvek oktatási vetületeire, végül pedig bemutatja a 2017-ben megalkult Digitális Bölcsészeti Központ törekvéseit.

1. A tartalommenedzsment jelentősége a könyvtárosképzésben

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézete (ELTE BTK KITI) Magyarország legrégebb óta (1949) működő és legnagyobb hallgatói, valamint oktatói létszámmal rendelkező felsőfokú könyvtárosképző intézménye. Hazánkban egyedülálló módon a teljes képzési kínálatot biztosítja: *informatikus könyvtáros alapszakon, könyvtártudomány mesterszakon* szerezhetnek oklevelet hallgatóink, továbbá Könyvtártudományi Doktori Programunk lehetőséget biztosít a *PhD-fokozat* elnyerésére is. Emellett gondozzuk a *könyvtárostánár osztatlan tanárképzési szakot*, valamint az ének-zene alapszakon belül a zenei könyvtáros specializációt (Kiszl, 2015; 2017).

¹ PhD, egyetemi adjunktus; Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Információtudományi Tanszék; fodor.janos.konyvtud@btk.elte.hu

² PhD, intézetigazgató, tanszékvezető, habilitált egyetemi docens; Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Információtudományi Tanszék; kiszl.peter@btk.elte.hu

Oktatási programunk célja az, hogy egységesen magas szintű kompetenciákat fejlesszünk, de lehetőséget is biztosítsunk a kiemelkedő képességek kibontakozásához, a tehetséggondozáshoz. Diszciplináris képzésünk tartalmát kormányrendelet (Képzési és kimeneti követelmények, 2016) határozza meg, melyben mind BA, mind MA szinten domináns szerepet játszanak az *informatikai és tartalommenedzsment* témakörök, mindvégig szem előtt tartva a könyvtár évezredes küldetését, emberközpontúságát (Vörös, 2012).

Intézetünk mindig fontosnak tartotta az oktatók elméletéhez szorosan illeszkedő eljárások, jó gyakorlatok tapasztalati megismertetését, s a későbbi munkahelyi feladatokra felkészítő munkavégzést (Kiszl, 2014). A különböző informatikai előképzettséggel érkező hallgatók között a közös nevezőt leghatékonyabban a *webes tartalomfejlesztési gyakorlatok* projektmunkája alakíthatja ki.

Hallgatóinknak kurzusról kurzusra új ismereteket, rétegzett képzést biztosítunk, amelyet az elektronikus dokumentumgyűjteményekkel kapcsolatos gyakorlatok is végigkísérnek. Az alap- és mesterszakos tanulmányok 6+4 féléve során tartalomfejlesztési műhelyünk az informatikus könyvtáros gyakorlati munka tíz, egymásra épülő, állandó szintjét biztosítja, kódolási gyakorlattól a komplex adatbázis-tervezési és -építési feladatokig (1. ábra).

1. ábra. Kompetenciák rétegződése a gyakorlati képzés folyamatában

2. A tartalommenedzsment gyakorlati megvalósításának sajátosságai

A hallgatók vagy önkéntesek bevonása digitalizálási, gyűjteményfejlesztési munkákba világszerte hasonló problémákkal és előnyökkel jár: bár hatékonyan fejleszti a szakmai kompetenciákat, a szakképzett, már betanított munkaerőhöz képest számolni kell a helyzet limitációival is (Skulan, 2018).

A felsőoktatási műhelymunka során csak fél év áll rendelkezésre egy-egy tanegység elvégzésére. A tizenkét alkalom nem sok a 10-20 új munkatárs felkészítésére, egy komolyabb közös projekt megértésére, a feladatok kiosztására, a munkához szükséges instrukciókra és – lehetőség szerint – az elkészült feladatok lezárására, értékelésére, az eredmény közzétételére. Ilyen szempontból nézve tartalomfejlesztési projektjeink mindegyike *rövid határidővel* vállalt *projektmunka-helyzetet* szimulál.

Eddigi tapasztalatainkból leszűrt legfontosabb irányelveink:

- Olyan feladatok vállalhatók el egyetemi műhelymunka keretében, amelyek a kijelöléstől a befejezésig lehetőleg változatlan munkatársi közegben megvalósíthatók, vagy publikálható részeredményekhez vezetnek.
- A projektet olyan, azonos nehézségű részfeladatokra kell bontani, amelyeket képesek a közreműködők megfelelő szinten elvégezni.
- Figyelembe kell venni aktuális ismereteiket, előre kell tervezni a reálisan megtanulható, megszerezhető kompetenciát és a kialakuló rutint.
- A csapatmunka során a gyengébben teljesítők lemaradását kell orvosolni. A szűkös konzultációs időt a problémák megoldására kell fordítani, a kiválóbban teljesítők kérdéseire és ötleteire e-mailben vagy a megosztott felületen is lehet reagálni.
- Biztosítanunk kell a kiemelkedő készségű hallgatók kibontakozását.

Míg a könyvtárak projektjei munkatársaik számára fontos témákban, saját profiljukhoz kapcsolódnak, hallgatóink érdeklődése sokféle lehet. A gyakorlatokon részt vevők számára a saját valóságukhoz, élményeikhez köthető témák a motiválóak, fontosak a szakmai fejlődésükhöz kapcsolható tanulságok, a közérdeklődésre számot tartó értékteremtés. E *motiváló tényezők* állandó jelenlétére érdemes gondot fordítanunk, mert a könyvtári szolgáltatások jövőjéhez jelenthetnek kulcsot a hálózati közegben (Sennyey és Kokas, 2011).

Látnunk kell ugyanakkor azt is, hogy a napjainkban világszerte létrehozott nagy, digitalizált állományok, webes archívumok sem feltétlenül növelik az olvasási kedvet: nem csak a nyomtatott könyvek iránt csökken az érdeklődés, de a weben keresztül kínált digitális állomány használata akár alacsonyabb is lehet, mint a könyvtárban elért könyveké (Correa, 2017).

Kiemelten fontos marad a könyvtárosok kreatív jelenléte, a *testreszabott* kutatás-támogatás – akár a közösségi hálón is (Koltay, 2017). Könyvtártudományi képzésünknek e tekintetben is a jövőbe kell tekintenie, hallgatóinkat úgy kell felkészítenünk, hogy a digitális gyűjtemények és az olvasók között is *közvetítő szerepet* tudjanak betölteni.

3. Tartalomfejlesztési projektek az ELTE BTK-n

A 2. ábrán szemléltetett gyakorlat-portfoliónk kialakítása során tudatosan törekszünk a tematikus sokszínűsége, s hogy a *digitális írástudást* fejlesztő szakmai ismereteket (Martzoukou és Elliott, 2016) is a gyakorlatban sajátíthassák el hallgatóink. Az aktuális hálózati tájékoztatási formák közül az alábbiak modellezésére vállalkozunk:

- Alkalmi tájékoztató webkiadványok
- Gyűjteményi részprojektek
- Gyűjtemény egyedi dokumentumainak digitalizálása
- Kutatási projektoldalak
- Kollaboratív, közösségi fejlesztésű tudásbázisok
- Tudományos, kulturális tájékoztatást szolgáló web-magazinok, blogháló.

2. ábra. Közösségi média / a web nyilvánossága

3.1 Saját projektek

A műhelyünk webprojektjeként működő *Internet Szemle*³ tíz évre visszamenően rendszerezi a könyvtártudományi szempontból jelentős híreket az IT-szektorból. Az új ismeretek innovatív felhasználására (Garamvölgyi, 2017) csak akkor lesznek képesek a jövő könyvtárosai, ha az eszközök, megoldások tágabb kontextusát is átlátják.

Hallgatóink több mint ezer bejegyzés készítése során nemcsak a hálózati tájékoztató publikálás alapvető szabályait (tömörség, tagoltság, címadás, felvezető szöveg, linkek, illusztráltság, kapcsolódó források keresése és megadása) sajátították el, de gyakorolhatták tömörítő, referáló tudásukat.

Az *aktív információszolgáltatás* a 21. századi könyvtár számára éppen olyan fontos, mint a könyvtári közösségi tér, és benne a segítő környezet fenntartása (Tóth, 2017b). Mesterképzésben részt vevő hallgatóinknak képeseknek kell lenniük modellezni a professzionális tartalomszolgáltatást egy általuk választott területet feltárva. Elmélyednek az interpretálás lehetőségeiben, a források értékelésének vizsgálatában és a kapcsolódó etikai, szerzői jogi kérdésekben (Carini, 2016). Közös tartalomfejlesztési felületük, a *Kutatási Napló*⁴ rovatai tükrözik a modellezett helyzet komplexitását:

- *A tartalomszolgáltatás-elemző* rovatban beszámolnak saját tartalomszolgáltatásukról.
- *A tématerület-elemzés* során a választott téma webes megjelenését vizsgáljuk. Hogyan alkalmazkodhatna a gyűjtemény a kor, pl. a mobil hálózatiság kihívásaihoz? (Garamvölgyi, 2014)
- *Digitális gyűjtemények elemzése* – 2015-től építjük nyilvántartásunkat a magyar nyelvű szövegtárak, digitális könyvtárak vizsgálataiból. A digitális megőrzés ügye (Moldován, 2014) mára közhelyszerűen fontos, de valós állapota kizárólag a megvalósult példák ismeretében értékelhető.
- *Recenziók* rovatunkban a hallgatók a nemzetközi szaksajtó tanulmányaiból készítenek összefoglalókat.

Az ezredforduló óta dolgozunk a *Fodor András Hálózati életműkiadás*on.⁵ A Kossuth-díjas költői életművével párhuzamos esszéirői és fordítói munkásságot gazdag levelezés és napló

³ Internet Szemle [honlap] <http://internetszemle.blogspot.hu>

⁴ Kutatási Napló [honlap] <http://kutatasinaplo.blogspot.hu>

⁵ Fodor András hálózati életműkiadás. [honlap] URL: <http://inaplo.hu/fodorandras>

kíséri. A különböző műfajú szövegek rendszere rétegzett, életteli történelmi és irodalomtörténeti forrást alkot, melyben kapcsolatok és összefüggések sokaságát hordozzák a szereplők, művek, helyszínek. A projekt a hazai kulturális webprojektek első generációjába tartozik, sorsa összefonódik a magyar online irodalom és a bölcsészinformatikai webprojektek (Szűts, 2016) történetével.

Egy BA hallgató csak egyetlen naplófeljegyzést dolgoz fel, de az információérték-növelt közreadás – a benne szereplő személyek, helyszínek, művek azonosításával – komplex feladat, az indexelt kulcsszavak összekapcsolódnak az *Életműkiadás* többi szövegében található előfordulásukkal.

2015-re digitalizáltuk a teljes költői és esszéírói életművet, több mint 3000 alkotást. Ezek indexelése hosszú évekre munkát ad a projektben résztvevőknek.

Mesterszakos hallgatóinkkal a versek végleges alakját legelső kézírataikkal kapcsoljuk össze, sorról sorra. A projekt jó alkalom a digitális bölcsészszemlélet megismerésére (Kokas, 2016). Kritikai szövegkiadás igényével nem léphetünk fel, de a tájékoztató eszköz, amelyet a kéziratok elemzésével készítünk, messze több kéziratkép-közlésnél, s előkészíthet filológiai feltárást.

Az *Életműkiadás* naplójához kapcsolt, de önálló projektünk a *MindennapiNapló*.⁶ Gyakorlatunk tárgya a tudás kronologikus rendezhetősége, az emberi tudástárolás talán legnagyobb kihívása (Z. Karvalics, 2016).

Hallgatóink a naplóbejegyzés időpontjához kapcsolva korabeli sajtószemlét, a napot magába foglaló hónapról kronológiai gyűjtést készítenek, az időszak eseményeiből linkekkel teli cikket írnak, az eseményeket vizualizálva infografikát készítenek (3. ábra).

A kronológiai adattáraknál olvasmányosabb szövegeket készítenek, a napilapok digitalizált változatainál áttekinthetőbb, válogatott összeállításokat. Projektünk során kiszűrjük a sajtó tömeges digitalizálásával óhatatlanul keletkező hibákat is (Jarlbrink és Snickars, 2017). A digitális megőrzés nemzetközi törekvéseit szem előtt tartva, minden esetben hosszú távon is elérhető forrásokhoz kapcsoljuk válogatásainkat (Tóth, 2017a).

Megosztott dokumentumokban dolgozva munkánk modellezi a világszerte mind gyakoribb együttműködésekre épülő intézményi tartalomfejlesztést (Garner–Goldberg–Pou, 2016).

⁶ MindennapiNapló [honlap] <http://inaplo.hu/mindennapinaplo>

Fodor András naplója / 1975. augusztus 15.

Irgalmatlan fejjáírásra ébredek. Mint amikor árvíz zúdult át a tájon, s mocska, hordaléka o tudom rászorítani ma Meg kell hagyni, rend Lator egyik ve művére is asszociál rekviemről vállalt ró meglisztelő jelzőket szélesebb körben ér Hankiss, Németh Gé témához, vagy nem t Bulla Karosival kávéházban. Szíve életéről sokái belepedett a szí Gyu...bz.Elmondta Kirá...nyire (...)

Napra pontos események

1975. augusztus 1. – Helsinkiben aláírják a Helsinkii Zárkookmányt.
 1975. augusztus 2. – Megszületik Molnár olimpiai bajnok vízilabdázó
 1975. augusztus 7. – Megszületik Charizze színésznő
 1975. augusztus 9. – Elhunyt Dmitrij Dmitri zeneszerző
 1975. augusztus 12. – John Walker, új-zélandi egymérőföldes távon, a világon elsőként futott át.
 1975. augusztus 13. – Az IRA terrorszervezet tagjai az Észak-Írországban, egy belső üzemben megsemmisítettek egy bombát.
 1975. augusztus 14. – Elhunyt Muhammad Ali.
 1975. augusztus 15. – A 1975. augusztus 18. – Budapesti URH-adóállomást
 1975. augusztus 19. – A CIA a Kuba elleni műveletek körülményeit vizsgálta.
 1975. augusztus 20. – A Viking program keretében a Viking 1 űrszondát a Mars bolygó felé küldték.
 1975. augusztus 24. – Katonai vezetőket vezettek bíróság elé az athéni puccsért, akiket halálra ítélték, ám az ítélet végrehajtását elhalasztották.
 1975. augusztus 26. – Budapesti megkezdte működését az Állandó Bizottságának 42. ülése.
 1975. augusztus 29. – Elhunyt a francia író, Jean-Paul Sartre.

Háttérkutatás és kontextus

1975 augusztus

Augusztus elsőjén aláírják az Európai Biztonsági és Együttműködési Szerződést a Helsinkii Zárkookmányt, amely politikai kötelezettségvállalást tartalmaz az emberi és kisebbségi jogok területén, illetve fegyverkezlet megtiltásáról.
 Augusztus hetedikén született Charizze Ieron, dél-afrikai színésznő, aki 2003-ban a Rém című filmben nyújtott alakításért megkapta a legjobb női főszereplő Oscar-díját.
 Augusztus kilencedikén hunyt el Dmitrij Dmitrijevics Sosztakovics orosz zeneszerző és zongoraművész, a XX. század egyik legjelentősebb komponistája, számos opera és balett szerzője.
 Az augusztus kilencedikéi és a tizenhatodikéi héten is a Bee Gees című dala található az Egyesült Államok slágerlistájának vezető helyén.
 Az augusztus tizedikéi, harmincketedikéi héten is Steven Spielberg Csillagok háborúja című filmje áll az amerikai mozis jegyeladási listájának élén, az adott hét első hétvégéjén a film bevételei meghaladják a 498 millió dollárt. A film összesen 11 héten keresztül vezette a bevételi listát, 9 millió dollárból készült alkotás több mint 470 millió dollár bevételt termelt.
 Észak-Írországban, augusztus tizenharmadikán, egy belföldi pubban történt robbantást az IRA terrorszervezet. Az akció során öten meghalnak és ötvenen megsérülnek. Az elkövetők egy lopott autójával hajtottak a Bayardo Barhoz.

3. ábra. Háttérkutatás és kontextus

Műhelyünk folyamatosan kutatja a gyűjtemények közösségimédia-jelenlétét is. A hallgatókkal közösen kialakított szempontrendszer alapján 126 intézmény több mint 4500 posztját vizsgáltuk meg 2013-ban (Fodor, 2014). A kutatás folytatásaként 2016-ban újabb 2200 bejegyzést elemeztünk 90 memóriaintézmény megjelenését vizsgálva (Fodor, 2017). Felmérésünk bizonyította, hogy a helytörténeti témák jelentik a legfontosabb kapcsolatot a hiteles tudáskincs és a közösségi médiában népszerű tartalmak között, s e területen számolhatunk leginkább az amatőr közreműködők lelkesedésével, a bevonásukkal létrehozható projektekkal (Roued-Cunliffe, 2017).

Helytörténeti modellkísérleteink régi budapesti fotókra épülnek. A projektek kialakítása során kezdettől Web 2.0-as szolgáltatásokat használunk, felismerve a közösségi együttműködés bizonyított előnyeit (De Sarkar, 2017).

Blogfelületen valósítottuk meg az *Egyszer Bolt*⁷ (*1xBolt*) oldalt *Kalota Béla* amatőr fotós gyűjteményéből. Kalota a 90-es években több száz felvételt készített olyan boltokról, amelyekről úgy gondolta, rövidesen megszűnnek (pl. szemfelszedő, delejező, trafikos). Hallgatók egy-egy tevékenység múltját és jelenét tárták fel, keresve a változások hátterét, okait.

⁷ Egyszer Bolt [honlap] <http://1xbolt.blogspot.hu>

Kalota Béla másik, több száz budapesti vendéglátó-ipari egységet megörökítő, csaknem ezer tételes fotóanyagára épült az *iTTiVoTT*⁸ projekt. A „kocsmatérkép”-jellegű oldalakat megelőzve elsők között alkalmaztuk a helyszínek térképre helyezésének lehetőségét. A különböző időben azonos helyszínt ábrázoló képpárok divatja előtt kezdtük el az „ilyen volt – ilyen lett” párhuzamok vizuális megjelenítését is, hiszen a projekt érdekességét kezdettől fogva az adja, hogy a gyűjtemény helyszíneit időről időre dokumentáljuk. Megörökítjük az üzlethelyiségek változását, funkcióváltását, fejlődését vagy pusztulását.

A projektet a Facebook felületére is bevezettünk,⁹ s folyamatosan csatlakoznak hozzá érdeklődők, képeinket megosztják, saját felvételeket is töltenek fel.

Egyetemi projektjeinek sorában a legnagyobb nyilvános sikert *Neon Budapest*¹⁰ gyűjteményünk hozta. A budapesti neonfények látványos mementói az elmúlt korszakoknak. Megóvásuk sokak szívügye volt korábban is. Projektünk újdonságát a bevont szakemberek, szakterületek gazdagsága adta. Felidéztük és megkerestük a kétezres évek neonmentő vállalkozásait. Számba vettük a neonok megőrzésének hazai és nemzetközi példáit. Készítettünk város- és technológiatörténeti visszatekintést, gyűjtöttünk példákat vidéki városokból. Bemutattuk a kortárs művészeti felhasználást és a mai gyártását. Célunk az volt, hogy a változatos, asszociatív hallgatói kutatással felkínáljuk az összes lehetséges kapcsolódási pontot, amely a látogatók érdeklődését felkeltheti. A projektbemutatón e kapcsolódó területek több képviselője közreműködött, előadást tartott a budapesti *Elektrotechnikai Múzeum* és a varsói *Neon Múzeum* igazgatója is.

3.2 Együttműködések

Békéscsabai könyvtárosokkal állítottunk virtuális emlékművet a legendás polihisztor-könyvtárvezető *Lipták Pálnak*. Könyvtártudományi innovációi mellett Lipták könyvészeti kísérletei is maradandó értékűek. Az általa közreadott kis példányszámú *Poesis Hungarica* könyvsorozat példányait a legjelesebb költők ajándékozták dedikálva olvasóiknak, barátaiknak. Úttörő előképe volt a mai on-demand, alkalmi nyomtatott könyveknek. A sorozat válogatásában Fodor András segítette Liptákot tanácsokkal, személyes kapcsolatokkal. A létrehozott *Poesis Hungarica*¹¹ honlap a szép tipográfiájú borítókból, a közreműködők névmutatójából, szakirodalmi hivatkozásokból áll.

⁸ iTTiVoTT [honlap] <http://inaplo.hu/ittivott>

⁹ iTTiVoTT Facebook-csoport <https://www.facebook.com/groups/ittivott>

¹⁰ Neon Budapest [honlap] <http://inaplo.hu/neon>

¹¹ Poesis Hungarica [honlap] <http://inaplo.hu/posesihungarica>

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye 2015-ben, a Holokauszt emlékévében a *Könyvek holokausztja* című kiállítással¹² járult hozzá a megemlékezések sorához. Első közös projektünkben e tárlat webes interpretálására vállalkozhattunk. A kiállításához gyűjtött több mint ezer szöveg- és képfájl, közel egy gigabájtnyi adat feldolgozása egy 90 megabájtos, félezer fájl összekapcsoló, 140 oldalas weblapot eredményezett.

A honlap¹³ anyagának válogatása, a tételek tematikus elrendezése a hallgatók közös, megosztott munkájára épült. Létrehoztunk életrajz-gyűjteményt a betiltott szerzőkről, a korabeli könyvesboltokat, bezáratott antikváriumokat Google-térképen helyeztük a tételek közé, s beágyaztunk korabeli filmhíradó-részleteket is.

A Budapest Gyűjteménnyel dolgozunk a *Hullámfürdő záróra előtt* projekten is, a közön-séggel közösségi nyomozás motiválásának módjait kutatva. A rövidesen közzétett több mint félezer fényképen a 70 évvel ezelőtti *Gellért-fürdő* vendégei, a kor elitjének képviselői láthatóak, a paparazzi-fotósok korszakát megelőző, szokatlanul intim beállításokban. A képeket az akkori fürdőmester, *Pusztai Sándor* készítette.

Tartalomfejlesztő projektünkbe bevontunk szakértő történészeket, segítségükkel számos, korábban ismeretlennek tűnő fürdővendéget azonosítottunk. A projektben részt vevő hallgatókkal minden felismert személyről leírást készítettünk, linkeket kerestünk róluk.

4. ábra. Hullámfürdő záróra előtt

¹² Könyvek holokausztja. Üldözött írók, betiltott lapok, kirabolt könyvraktárak, megsemmisített könyvek. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. [honlap] http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/budapest_gyujtemeny/?article_hid=27561

¹³ Könyvek Holokausztja [honlap] <http://inaplo.hu/konyvekholokausztja>

A közösségi médiában példaértékű stratégiával jelenlévő Budapest Gyűjteménnyel (Sándor, 2015) kialakított koncepció szerint törekszünk arra, hogy a nagy- és dédszülők felismerésének esélye a lehető legnagyobb legyen. A közösségimédia-terjesztéshez megosztható ízelítőként kollázsokat készítünk, melyek egy-egy közös motívum mentén válogatnak a képanyagból. (Ld.: a munkamenet jellemző képeit összefoglaló 4. ábrán jobbra, a hasonló ülő pózban fotózkodó hölgyek kollázsa.)

A nemzetközi kutatásoknak megfelelően (Augustyniak és Orzechowski, 2017) csapatmunkára és gondos előkészítésre építjük majd közösségi média kampányunkat.

4. E-könyvészet

A korszerű oktatás feltétele a digitális tartalmak aktív tantervi bevonása minden korosztály számára. Az *elektronikus könyv*, mint tudásközvetítő eszköz még kiforratlan világa központi szerepet játszik képzési és kutatási portfóliónkban, ezért tartalomfejlesztéssel foglalkozó projekteink mellett röviden érintenünk kell ehhez kötődő tevékenységeit is. A történeti gyökerek (Kerekes és Kiszl, 2014a) mellett foglalkozunk ugyanis a terminológia meghatározásával, az *új médiummal* kapcsolatos olvasási szokások és használati tendenciák elemzésével, a tartalmakat biztosító szolgáltatók rendszerezésével és további aktuális kérdések fejtegetésével (Kerekes és Kiszl, 2014b). Az *e-könyvészeti* egyetemi oktatás is – felfogásunkban – arra kell koncentráldjon, hogy a jövő bölcsészei, tanárai ne csúcstechnikai jellemzőkkel piacra dobott prémiumtermékeknek tekintsék az e-könyv eszközt és az azon elérhető tartalmat, hanem olyan segítségnek, amelyen maguk és környezetük, később tanítványaik részére elérhetővé tehetik a múlt és jelen irodalmi termését.

Egyfajta – széles körben adaptálható – modellként említjük az ELTE BTK KITI által a 2009/2010-es tanév tavaszi szemeszterében, Magyarországon elsőként meghirdetett *E-könyv, e-könyvészet. Az e-book az elektronikus kultúrában* című közismereti tárgyat, elektronikus könyvészeti ismeretekkel foglalkozó képzését. A tanegység nemcsak az informatikus könyvtáros, hanem a teljes bölcsészkar alapszakos hallgatói számára végezhető. A tantárgy bevezetéséről és az első, kezdeti benyomásokról röviddel az indulás után beszámoltunk (Kerekes, 2012). Az e-könyves témakör általánosabb, illetve átfogóbb ismertetésére is vállalkoztunk a magyar (Kerekes és Kiszl, 2015), továbbá a vajdasági magyar (Kerekes és Kiszl, 2016) szaksajtóban, s önálló kötetünk (Kerekes–Kiszl–Takács, 2015) is megjelent a témában.

5. Digitális Bölcsészet Központ

Projektjeink egy frissen alakult kari kutatóközpont távlati terveinek részévé válnak. A *digitális bölcsészet és a könyvtártudomány* kapcsolatrendszerét, egymásra utalt, együttműködő viszonyát (Wong, 2016) már az ezredforduló óta felismertük, kutatjuk, és saját oktatási programunk részévé tettük. 2017-ben jött létre az *ELTE BTK Digitális Bölcsészet Központja*¹⁴ azzal a céllal, hogy egyrészt feltárja és szintetizálja korábbi eredményeinket a digitális bölcsészet területén, másrészt hogy egyetemünk valamennyi oktatójának és kutatójának, illetve kutatócsoportjának a témakörhöz illeszkedő szolgáltatásokat nyújtson, (tovább)képzéseket biztosítson, módszertani szakértői tevékenységet folytasson. Az elmúlt néhány hónap tevékenységét az alábbiakban foglaljuk össze:

- (1.) Az eredmények feltárására a Könyvtár- és Információtudományi Intézetben *kari előadássorozat*ot szerveztünk, ahol számos projekt mutatkozott be karunk több tanszékéről, majd a résztvevők megosztották egymással tapasztalataikat, bevált gyakorlataikat és oktató-kutató munkájukat jellemző igényeiket. Ezen rendezvények folytatódnak az idei évben is.
- (2.) A központ a kari oktatók és kutatók számára *tanácsadási szolgáltatást* indított számítógépes nyelvészet, stilometria, digitális archívumok, digitálisan született anyagok feldolgozása, digitális tudományos szövegkiadások, digitális kulturális örökség és aggregáció témakörökben, melyeket jelen szemeszterben egész napos oktatói *tréningek* (pl. big data) követnek majd. Az ELTE BTK KITI kurzuskínálatában ezután is meghirdetjük az alapszakos hallgatók számára közismereti (szabad)kreditként teljesíthető *Bevezetés a digitális bölcsészetbe* című előadást.
- (3.) *Digital Scholar* címmel, nemzetközi, angol nyelvű, lektorált digitális bölcsészeti témájú folyóiratot hoztunk létre, melyet a londoni székhelyű Ubiquity Press jelentet majd meg. Együttműködő partnerek: ACDH (Austrian Centre for Digital Humanities), GCDH (The Göttingen Centre for Digital Humanities), ZIM (Centre for Information Modelling).
- (4.) 2018 májusában *DH_Budapest_2018* címmel angol nyelvű nemzetközi konferenciát szervezünk a témában és folyamatosan külföldi *vendégelőadásokat* szervezünk.
- (5.) Az egyetemi repozitóriummal (ELTE Egyetemi Digitális Tudástár = EDIT) kompatibilis formában megkezdtük egy olyan *kari tudástár* kialakítását, amelyen keresztül a kutatási adatok a legkorszerűbb környezetben, ugyanakkor fenntartható, biztonságos és

¹⁴ ELTE BTK Digitális Bölcsészet Központ [honlap] www.elte-dh.hu

szabványos formában lesznek közzétehetőek, összeköthetők és kereshetők, illetve tárolhatók. A gyűjtemény első egységeként (pilotként), együttműködésben a Filozófiai Intézettel, létrehozuk a *Magyar Filozófiai Tudástárat*.

- (6.) Megrendeztük az első *DARIAH* (Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities) *Central European Hub Workshop*ot az EU Horizon 2020 No 675570. Humanities at Scale projektje támogatásával. Munkánk nemzetközi beágyazottságát jól jelzik az eltelt rövid időszakban kialakított intézményi tagságaink, további együttműködéseink is. A már említett *DARIAH* kívül itt kell felsorolni: CLARIN ERIC (Common Language Resources and Technology Infrastructure European Research Infrastructure Consortium), Digital Humanities Course Registry, CenterNet, Michael Culture Association).
- (7.) A központ két vezetője felkérést kapott a COST (European Cooperation in Science and Technology) Association, CA16204 számú Distant Reading for European Literary History, azaz európai irodalomtörténet távoli olvasása akciója vezető testületébe.
- (8.) 2017 novemberében az ELTE BTK KITI által szervezett *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság III.* konferencia önálló Digitális bölcsészet szekcióval jelentkezett (Kiszl és Csík 2017, pp. 32–35).
- (9.) Annak érdekében, hogy a Digitális Bölcsészet Központ tervezett tevékenységei összhangban legyenek a kar oktatóinak és kutatóinak igényeivel, valamint a kari vezetés képet kapjon az ELTE BTK-n létrehozott és tárolt saját építésű tudományos és oktatási célú adatbázisokról (szöveges, hangzó, képi vagy multimédiás gyűjteményekről, nagyobb összeállításokról, jelentősebb megőrzésre, feldolgozásra és esetlegesen közzétételre szánt elektronikus szakmai tartalmakról) az ELTE BTK közel 80 tanszékét és megközelítőleg félszáz oktató-kutatóját, azaz Magyarország legnagyobb bölcsész tudós közösségét érintő átfogó felmérést indítottunk.

Mindezek a tevékenységek szervesen beépülnek képzési programjainkba, a szakmai munkában tevékenyen részt vesznek egyetemi hallgatóink, doktoranduszaink. A Digitális Bölcsészet Központ így nemcsak korszerű informatikai infrastruktúrája, hanem kiterjedt hazai és nemzetközi tudományos háttere, illetve intézeteken, sőt karokon átívelő interdiszciplináris kutatási kooperációi révén *új távlatokat* nyit az ELTE könyvtárosképzésben.

BIBLIOGRÁFIA

- 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról. [online] http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=196922.325529 [2018. február 9.]
- Augustyniak, A. – Orzechowski, V. (2017). Unlocking the Vault: Sharing Special Collections on Social Media. *Computers in Libraries*, 37. évf. 7. sz. pp. 12–15.
- Carini, P. (2016). Information Literacy for Archives and Special Collections: Defining Outcomes. *Portal: Libraries and the Academy*, 16. évf. 1. sz. pp. 191–206. DOI: 10.1353/pla.2016.0006
- Correa, D. J. (2017). Digitization: Does It Always Improve Access to Rare Books and Special Collections? *Preservation, Digital Technology & Culture*, 45. évf. 4. sz. pp. 177–179. DOI: 10.15781/t2df6k81n
- De Sarkar, T. (2017). Adopting a photo-sharing site as a library tool: a web-based survey. *Information and Learning Science*, 118. évf. 3–4. sz. pp. 185–209. DOI: [10.1108/ils-12-2016-0085](https://doi.org/10.1108/ils-12-2016-0085)
- Fodor J. (2014). A megosztó hivatás. Könyvtári jelenlét a Facebook közösségi oldalon 2013/2014-ben. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 61. évf. 7–8. sz. pp. 275–294.
- Fodor J. (2017). Megosztás vagy szerkesztés? A könyvtár változó szerepe a közösségi médiában. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 64. évf. 1. sz. pp. 24–36.
- Garamvölgyi L. (2014). Mobileszközökre optimalizált könyvtári honlapok és katalógusok, OSZK-s tapasztalatok. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 61. évf. 11–12. sz. pp. 431–437.
- Garamvölgyi L. (2017). Informatikai fejlesztések könyvtári környezetben. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 64. évf. 6. sz. pp. 289–297.
- Garner, A. – Goldberg, J. – Pou, R. (2016). Collaborative Social Media Campaigns and Special Collections: A Case Study on #ColorOurCollections. *RBM: a Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 17. évf. 2. sz. pp. 100–117. DOI: [10.5860/rbm.17.2.9663](https://doi.org/10.5860/rbm.17.2.9663)
- Jarlbrink, J. – Snickars, P. (2017). Cultural heritage as digital noise: nineteenth century newspapers in the digital archive. *Journal of Documentation*, 73. évf. 6. sz. pp. 1228–1243. DOI: [10.1108/JD-09-2016-0106](https://doi.org/10.1108/JD-09-2016-0106)

- Kerekes P. (2012). E-könyvészet a könyvtárosképzésben. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 59. évf. 9. sz. pp. 379–386.
- Kerekes P. – Kiszl P. (2014a). E-book krónika. Fejezetek az elektronikus könyv történetéből. *Korunk*, 25. évf. 10. sz. pp. 15–26.
- Kerekes P. – Kiszl P. (2014b). „Műszálás” olvasás – mérlegen a nyomtatott és az elektronikus szöveg. *Könyv és Nevelés*, 16. évf. 4. sz. pp. 8–15.
- Kerekes P. – Kiszl P. (2015). Az elektronikus könyvről – oktatáson innen és túl. *Iskolakultúra*, 25. évf. 3. sz. pp. 56–71. DOI: [10.17543/iskkult.2015.3.56](https://doi.org/10.17543/iskkult.2015.3.56)
- Kerekes P. – Kiszl P. (2016). Univerzális szövegélés és olvasói integráció: az elektronikus könyv kulturális és oktatási vetületei. *Híd*, 80. évf. 7. sz. pp. 65–92.
- Kerekes P. – Kiszl P. – Takács D., 2013. *E-könyvészet. A digitális könyvkultúra alapvonásai*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kiszl P. (2014). Könyvtártudomány elméletben és gyakorlatban – intézményi együttműködés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 61. évf. 7–8. sz. pp. 251–266.
- Kiszl P. (2015). Tudományos örökség és gyorsuló fejlődés – könyvtárosképzés az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. *Könyvtári Figyelő*, 25. évf. 4. sz. pp. 443–462.
- Kiszl P. (2017). Könyvtártudomány 2017-től – a katedra szemszögéből. *Könyv és Nevelés*, 19. évf. 1. sz. pp. 26–37.
- Kokas K. (2016). Digitális bölcsészet 2016. A bölcsészek és az informatikai megközelítés: régen és most. In: Nyerges Judit – Verók Attila – Zvara Edina (Ed.), *MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára*, (pp. 405–412). Budapest: Kossuth Kiadó.
- Koltay T. (2017). A kutatóknak szánt közösségi médiáról. *Magyar Tudomány*, 178. évf. 10. sz. pp. 1303–1310. DOI: [10.1556/2065.178.2017.10.14](https://doi.org/10.1556/2065.178.2017.10.14)
- Martzoukou, K. – Elliott, J. (2016). The Development of Digital Literacy and Inclusion Skills of Public Librarians. *Communications in Information Literacy*, 10. évf. 1. sz. pp. 99–115. DOI: [10.15760/comminfolit.2016.10.1.17](https://doi.org/10.15760/comminfolit.2016.10.1.17)
- Moldován I. (2014). E-könyvek, e-szövegek, könyvtárak. *Könyv és Nevelés*, 16. évf. 3. sz. pp. 8–19.
- Roued-Cunliffe, H. (2017). Collection building amongst heritage amateurs. *Collection Building*, 36. évf. 3. sz. pp. 108–114. DOI: [10.1108/cb-01-2017-0003](https://doi.org/10.1108/cb-01-2017-0003)
- Sándor T. (2015). Helyismeret változó felhasználói környezetben – a százéves Budapest Gyűjtemény mai törekvései. *Könyvtári Figyelő*, 25. évf. 2. sz. pp. 157–167.

- Sennyey P. – Kokas K. (2011). Könyvtárak a hálózatban – Hogyan változtatta/változtatja meg a könyvtárak jelenét és jövőjét a számítógépes világhálózatba kerülés? *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 58. évf. 10. sz. pp. 419–429.
- Skulan, N. (2018). Staffing with students: Digitizing campus newspapers with student volunteers at the University of Minnesota, Morris. *Digital Library Perspectives*, 34. évf. 1. sz. pp. 32–44. DOI: [10.1108/dlp-07-2017-0024](https://doi.org/10.1108/dlp-07-2017-0024)
- Szűts Z. (2016). A magyar online irodalom publikálásának és recepciójának rövid története. *Médiakutató*, 17. évf. 3–4. sz. pp. 47–54.
- Tóth M. (2017a). Digitális megőrzés ma: az Európai Bizottság programjai és a szakmapolitikai törekvések. *Könyvtári Figyelő*, 27. évf. 3. sz. pp. 435–436.
- Tóth M. (2017b). *A könyvtár és a könyvtáros jövője – könyvtári paradigmaváltás és a hibrid könyvtár*. [online.] „A jövő könyvtára felé ...” webinárium sorozat <http://digitalia.lib.pte.hu/books/a-jovo-konyvtara-fele-webinariumi-sorozat-2016-2018/htm/01chapter.html> [2018. február 9.]
- Vörös K. (2012). A könyvtár, értelmezhető jel az emberről. *Képzés és Gyakorlat*, 10. évf. 3–4. sz. pp. 293–307.
- Wong, S. H. R. (2016). Digital Humanities: What Can Libraries Offer? *Portal: Libraries and the Academy*, 16. évf. 4. sz. pp. 669–690. DOI: [10.1353/pla.2016.0046](https://doi.org/10.1353/pla.2016.0046)
- Z. Karvalics L. (2016). Történelmet szemlélni, kutatni és tanítani: merre járunk egy mindent felforgató digitális negyedszázad után? *Múltunk*, 61. évf. 2. sz. pp. 225–246.

FODOR, JÁNOS – KISZL, PÉTER

INFORMATION TECHNOLOGY COMPETENCE DEVELOPMENT THROUGH PROJECTS: DIGITIZATION
AND CREATING ONLINE INFORMATION SERVICE SYSTEMS IN LIBRARY AND INFORMATION
SCIENCE TRAININGS

An essential part of current education programmes in the field of library and information science is the use of online databases and computerised information service systems. Creating them and programming the complex web platforms are primarily the tasks of information technology. But the professional and content-related preparation of service engineering and the customisation and effective use of content providing systems remain in the librarians' field of competence, and therefore an interdisciplinary area of their training. The paper analyses projects integrated into the disciplinary education system (bachelor's and master's programmes) of Eötvös Loránd University, organising electronic information service systems and also successfully developing digital literacy and information literacy; then briefly discusses the educational aspects of electronic books; and lastly introduces the efforts made by the Centre for Digital Humanities founded in 2017.